

SAM SHEPARD'IN “AÇ SINIFIN LANETİ” ADLI OYUNUNUN ERDEM KAVRAMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Nil AYCIL¹

ÖZET

Bu makale “erdem” kavramının tarihsel izini sürerek, modern Amerikan toplumunun yaşam tarzına eleştirel bir yaklaşım sunan Sam Shepard’ın, *Aç Sınıfın Laneti* adlı oyununu incelemektedir. Oyunun diyalog, karakter ve olay dizisi tasarımının öne sürdüğü şekilde aile yapısı ve aile bireyleri arasındaki ilişkiler, herhangi bir modern öncesi erdem tanımı bakış açısından son derece farklıdır ve ortak amaçları ve duygu paylaşımı olan bütünlüklü bir aile resmi yerine görünürde amaçsız, dağınık ve parçalanmış davranışlardan oluşan bireysel bir hayatın resmini çizer. Antik çağdan günümüze “erdem” kavramı tanımlamalarındaki en belirgin değişiklik onu, bireyin ekonomik üretim ilişkilerindeki durumuna uygun olarak bireysel ve kamusal açıdan iki alana ayıran modern tanımlama olmuştur. Herhangi bir geleneksel batı toplumunda iyiliği, kişinin tüm hayatında araması gerektiği hedefi temel erdem düşüncesi olmuşken, modern görüş daha çok kamusal alana odaklanır ve bu arayışı, bireyin “özgür iradesine” bırakır. Modern yaşam biçiminin, oyun kişilerinde yarattığı yıkıcılık aile ilişkisinde ebeveyn rol modeli, koruma, sevgi ve güven gibi bileşenlerde kendini gösterir.

Anahtar Kelimeler: Erdem, modern, toplum, birey, oyun.

A REVIEW OF SAM SHEPARD’S PLAY “CURSE OF THE STARVING CLASS” IN PERSPECTIVE OF VIRTUECONCEPT

ABSTRACT

Focusing on the “virtue” concept, this paper reviews Sam Shepard’s “Curse of the Starving Class” as a critical approach to the life style of modern American society. The family structure and inter relations among its members as implied in the design of dialogues, characters, and the plot, is almost bizarre from any view of pre-modern virtue concept, and it draws a realm of individualistic life consisted of seemingly aim less, scattered behaviour instead of a whole family picture with common goals and shared feelings. The most prominent of the changes in descriptions of the “virtue” concept through its journey from antiquity to the current era has been the modern one which splits it into two areas, individual and public, according to the individual’s new position in the economical production relations. While, in any given traditional western society, the goal to searching for goodness in one’s whole life is the main virtual consideration, the modern view focuses more on the public domain and leaves the search to the individual’s “free will”. Devastation due to modern life style in the play’s characters appears in the familial components like parental role modelling, love, protection and reliability.

KeyWords: Virtue, modern, society, individual, play

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü, nilaycil@sdu.edu.tr

GİRİŞ

Modern Amerikan toplumunun yaşam biçimine erdem kavramı açısından eleştirel bir yaklaşım sunan Sam Shaperd'ın “ Aç Sınıfın Laneti” (Curse of the Starving Class- 1976), 1979 yılı Pulitzer ödüllü “Gömülü Çocuk” (Buried Child-1979) ve “Vahşi Batı” (True West- 1981) adlı yapıtları bir aile üçlemesi olarak değerlendirilir. Bu oyunlar arasında “Aç Sınıfın Laneti” , “modern Amerikan rüyası” nın yıkımı ve geleneksel erdem anlayışının değer kaybını vurgulamasıyla daha ön plandadır. İnsan edimi açısından, tiyatro sanatında yapıntılanan her imgesel karakter, gerçek karakterlerle toplumsal yapı ve ortamlar tarafından belirlenmiş ya da sınırlanmıştır. Bireyin geleneksel veya modern edimi ile mevcut erdem anlayışının getirdiği uyumsuzluk, çelişki “Aç Sınıfın Laneti” inde karşımıza çıkar. Toplumsal yaşam biçimlerinin tarihsel süreçlere bağlı olarak değişime ve dönüşüme uğramasıyla birçok kavram gibi erdem ve erdem etiği de farklı anlamlar ve tanımlar kazanmıştır. Bu konunun düşünürleri Antik Yunan'dan günümüze kadar uzanan süreçte erdem kavramının ve anlayışının içeriğinin değiştiğini belirtirler. Erdem, genel olarak günümüzde bireyde bazı kurallara uymak için arzu yaratan duygu olarak algılanır (MacIntyre, 2011). Toplumsal yaşam biçimlerinin bireyi konumlandığı noktada, onun duygusal ve fiziksel hareketlerini yönlendirmesinin sonucu olarak erdem kavramının doğası ve içeriği de değişir. Örneğin modern toplumdaki yaşam biçimi, insan hayatını çalışma davranışlarına göre çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerine ayırtmış, bireysel alan - kamusal alan, üretkenlik-emeklilik, iş saati, dinlenme saati vb. süreçlerle yapılandırmıştır. Bu yaklaşım, insan hayatının bütünlüğüne değil parçalı ve ayrık olana odaklıdır. Bu nedenle erdem kavramını ele alan her çağdaş yaklaşım, sosyal ve felsefi açıdan modern yaşamın getirdiği yeni zorluklarla karşılaşır.

Günümüzde erdem etiği konusunda önde gelen bir düşünür olan Alasdair MacIntyre “Erdem Peşinde” (The Virtue) adlı yapıtında geleneksel erdem anlayışının modern toplumda bir ikileme karşılaştığını ileri sürer. MacIntyre modern toplumlarda Aristoteles'in felsefi olarak sistemleştirdiği geleneksel Aristoteles erdemlerinin kaçınılmaz olarak ortadan kaybolduğunu ve erdemli yaşamayı gerektiren geleneksel toplum çağından sonraki sürecin yaşanmakta olduğunu söyler (Qun,2010: 256-258).

Daha özgüleştirilerek ifade edilirse, ayırt edilebilir ölçüde modern olan toplumdaki ahlaksal topluluk ve yargının, başka çağlar ve başka yerlerde mümkün olmuş olan türden ahlaksal ölçütlere başvurulmasına artık izin vermeyen bir doğaya sahip olduğunu ileri sürüyor gibiydim -ve bu ahlaksal bir felaket demektir! Ama eğer analizim doğru idiyse, bu tür bir şeyi neye dayanarak ileri sürüyor olabilirdim? (MacIntyre, 2011: 10).

Günümüz düşünürlerinden Poole (1993: 88- 94), erdem anlayışının, modern yaşam biçiminin en belirgin özelliklerinden olan kamusal ve bireysel yaşam alanlarının birbirinden ayrılması nedeniyle dar bir alana sıkıştırıldığını iddia eder. Çünkü modern yaşam biçimi, erdem anlayışına anlam yükleyen ve insan etkinliğinde erdemleri değerli bulan toplumların değişmesine zemin hazırlamıştır. Modern toplum, toplumsal alandan yalıtılmış bireylerden oluşmaktadır. Bu toplumun yaşam biçiminin önkoşulu, bireyin yerine getirmesi zorunlu olan iş ya da davranışlarının düzenlenmesidir. Göreve ilişkin bu düzenleme modern toplum ve bireyin birlikteliği için gereklidir. Birey tarafından "iyi" nin seçilip seçilmemesi bireyin özel yaşamına dâhil edilir. Çünkü göreve ait her şey modern toplumun ortak yararını belirlenmesi adına kamusal alandaki görevler açısından değerlendirilmektedir.

Erdem Kavramının Tanımı ve Erdem Anlayışı

Erdem kavramının gelişim sürecini özetlemek kolay olmasa da kavramın özü ve içeriği, kavramın tarihiyle ilişkilidir. Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe sözlükte erdem, "1. is. Ahlakın övdüğü iyilikçilik, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı, fazilet. 2. fel. İnsanın ruhi olgunluğu" (TDK, Türkçe Sözlük, 1988: 461) olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu'na ait Felsefe sözlüğünde ise erdem tanımı ve içeriği,

(Alm. Tugend) (Fr. Vertu) (İng. Virtue) (Lat. Virtus) (Yun. Arete) (Es. T. fazilet) : 1- İstencin ahlaksal iyiye yönelmesi. 2- İnsanın tinsel ve ruhsal yetkinliği. // Felsefe tarihi boyunca erdem kavramına değişik anlamlar verilmiştir. Filozofların ahlak öğretileri, genellikle erdeme-ahlaksal iyiye- verdikleri anlamla birbirinden ayrılırlar. Platon'dan beri temel erdemler olarak şunlar sayılır: Bilgelik, yiğitlik, doğruluk, ölçülülük (TDK, Felsefe Terimleri Sözlüğü, 1979, 68) şeklindedir.

Yunanca 'da *arete* sözcüğü her varlığın kendine özgü görevini en iyi şekilde yerine getirmesi anlamına gelmektedir. Bu sözcüğü, insan ve insanın etkinlikleri için ilk kez felsefede Sokrates kullanmıştır. Sokrates için erdem insanın, doğasına uygun olarak yaşaması ve var olması için olanak sağlar. Platon ise bilgelik, cesaret ve ölçülülük olarak değerlendirdiği erdemleri üç parçaya ayırdığı insan ruhuyla eşitlemiştir. İnsan bu üç erdemi, uyumlu bir şekilde gerçekleştirdiğinde ortaya çıkan uyumlu bütün ise adalet erdemini var eder. Antik Yunan'da erdem ahlakının felsefesi konusunda sistematik bir bakış açısı sunan ilk düşünür Aritoteles olmuştur. Aristoteles, insanın iki zıtlık arasındaki doğruluğa ulaşması için adalet, cesaret, ölçülülük, cömertlik ve dostluk gibi "ahlaki erdemleri" ve insanın öğrenme tutkusu ile entelektüel etkinliklerini gerçekleştirmesine olanak tanıyan bilgelik gibi "dianoetik erdemleri"

belirlemiştir. Teorik bilgelik gerektiren, metafiziğe ilişkin konuları araştıran, matematik, doğa bilimleri gibi uğraşları içeren dianoetik erdemler, Aristoteles için yüksek değerliğe sahiptir. Çünkü insanın doğası açısından aklını kullanabilme gücü nedeniyle düşünmesi herhangi bir bedensel etkinlikten daha uzun sürer. Ayrıca düşünür kendine yetebilen biridir, bu açıdan entelektüel etkinlikler önemlidir. Dolayısıyla dianoetik erdemler, ahlaki erdemlerden üstündürler (Cevizci, 1997: 311).

M.Ö. Sekizinci yüzyılda Hesiodos'un şiiirlerinden de anlaşılacağı üzere, dönemin kültür dünyası ve erdem anlayışı için şunlar söylenebilir: Soylular güçlerini kötüye kullanmamalılar ve her şeyden önce hileli ve çarpık yargılar vermemeliler; köylüler çok çalışmalı, topraklarını iyi işlemeli, yoksunu oldukları şeye göz dikmemeli, ellerindekinden yararlanmalı ve yetinmelidirler. Görüldüğü gibi her şeyin fazlasının zarar olduğu, fazlası için çabalamamak gerektiği, her şeyde ölçünün en iyi olduğuna ilişkin bakış egemendir. Ve yine Delphoi' deki Apollon tapınağının girişinde kazanmış olan "kendini bil" yazısı da dönemin köylüleri ve serfleri için şu mesajı verir: Hiçbir şeyin fazlasına göz dikme, sınırlarını bil, ölçüyü kaçırma, aksi takdirde kutsal cezayı çağırılmış olacaksın. Tüm bu öğütlere uyulması gerekiyordu ve bu kurallar dönemin ahlak anlayışıyla yakından ilgiliydi (Thomson, 1990). "...Toprak sahibi aristokratların yönetimi altında serf, ürettiğinin belli miktarını efendisine vermek zorundaydı; efendi bu yükümlülükten fazlasını isteyemez, serfse daha fazlasını elinde tutamazdı. Bir tarım ekonomisine özgü ekonomik ilişkiler, ahlaki bir ilke olarak yansır..." (Thomson, 1990: 102-103). Antik Yunan kültüründe erdemli insan olmak şehir devleti olan yönetim sisteminin toplumsal bağlamı açısından şöyle değerlendirilebilir: İyi bir insan olmak, iyi bir yurttaş olmakla yakından ilgilidir.

Değişen toplumsal bağlam ve üretim ilişkilerine bağlı olarak erdem anlayışı her dönemde yeniden tasarlanmıştır. Örneğin Ortaçağ'ın Patristik düşünce döneminin asal karakteri mistik oluşudur, çünkü Tanrıya ulaşmak için insan düşüncesi derinliğe, sezgiye ve inanca gereksinim duyar. Dönemin on dördüncü yüzyıla kadar süren Skolastik düşünce sürecinde de aynı karakteristik özellik geçerlidir. Bu süreçte erdem anlayışı değişmiş ve doğa erdemsizlik olarak değerlendirilmiştir. İnsan doğaya uygun davranmamalı ve onu yenmeye çalışmalıdır (Hançerlioğlu, 1970: 105). Erdemsizlik olarak değerlendirilen paganlığın Hıristiyan dünyasında yarattığı bu sorun on ikinci yüzyılda, teologlar ve felsefeciler tarafından açıkça ortaya konmuştur. Hıristiyan öğretisi Ortaçağı farklı derecelerde etkilemiş ve İncil'in dışında rehber olmadığını söyleyerek pagan öğretisini şeytan işi olarak değerlendirmiştir. Bu düşüncenin başını ise Luther çekmiştir (Hançerlioğlu, 1970).

Ortaçağ'ın feodal batı toplumu için görevler saptanmıştır ve erdemler yeniden belirlenip, değerlendirilir. Sırasıyla, sadakat ve adalet erdemleri, askeri ve şövalyelikle ilgili erdemler ve saflık ve sabır erdemleri dönem insanı için son derece önemlidir. Bunun dışında merhamet etmek elbette dönemin rehberi olarak kabul edilen İncil'in öngördüğü ve vazgeçilmez bir erdem olarak var olur. Ne var ki sadakatin feodal toplumlar açısından daha önemli olduğu açıktır. Çünkü sürekli birbiriyle rakip olan ve baskı kurmanın çok kolay olduğu feodal toplumlar adalete ve sadakate gereksinim duyarlar.

Böylece erdemli kişi, değişen tarihsel süreçle bağlantılı olarak Homeros'ta insansal üstünlüğün göstergesi olan savaşçıyken, Aristoteles'te Atinalı soylu, Luther'de ise İncil'in açtığı yolda yürüyen insandır.

...Modernlik öncesi toplumların birçoğunda olduğu gibi, antik ve Ortaçağ dünyalarında da birey, çoğunlukla, onu yalnızca kendisinde ve kendisi aracılığı ile insana özgü iyinin elde edilebileceği topluluğa bağlayan belirli roller içinde ve onlar vasıtasıyla oluşur ve belirlenir; ben, dünyayla, belirli bir ailenin, belirli bir sülalenin, belirli bir klanın, belirli bir kabilenin, belirli bir şehrin, belirli bir ulusun, belirli bir krallığın, belirli bir üyesi olarak karşı karşıya gelirim. Bunlardan bağımsız bir "Ben" yoktur (MacIntyre, 2011: 255).

Buna benzer bakış açısına Poole'de de rastlanır:

Eğer benim bir Atina yurttaşı olarak kimliğim, bunu gereğince anladığım vakit benim için baş gösteren en önemli seçimler hakkında bir karar alma yolu sağlıyorsa, bunun nedeni bir Atina yurttaşı olmanın aynı şekilde bir seçim meselesi olmamasıdır. Ama modern kamusal dünyada kimliklerin çoğu birer seçim meselesi olarak kavranır, biraz farklı bir şekilde söylendiğinde, kimlikler taşıyıcılarıyla ancak olumsal olarak ilintili roller olarak kavranır. Bu kimliklerin sözcüğün katı anlamında seçilmemiş oldukları durumda bile (işsiz kalmaktan başka bir seçeneğim olmayabilir), en azından potansiyel olarak birer seçim nesnesiymişler gibi görünür. Ve bu da erdem etiğinin temelini oluşturan sorunsuz kimlik varsayımını tahrip etmeye yeterlidir (Poole, 1993: 90).

Modern felsefe açısından erdem insanın doğasıyla ilişkilendirilmiştir. Spinoza erdemi salt insanın kendi doğasına özgü yasalarla anlaşılıp bilinebilecek bir takım şeyleri hayata geçirme gücüne sahip insanın, özü ya da doğası olarak tanımlar. Kant ise erdemi, çeşitli ahlaki durumlar içinde bulunan insanın, iyiye ulaşma mücadelesi olarak tanımlar. (Cevizci, 1997:311)

Aristoteles 'den yüzyıllar sonra insan doğasını ve erdem anlayışını farklı yorumlayan modern yaşam biçimi, ahlaklılığın odak noktasını oluşturan düşünce sistemini reddetme noktasına

geldiğinde, bunu Aristotelesçiliğin reddi olarak açıklar, diyen MacIntyre, erdemi "...bir erdem, sahip olunması ve hayata geçirilmesi, pratiklere içsel olan iyileri başarmamızı olanaklı kılmaya yönelik olan, yoksunluğu ise bizi, bu tür herhangi bir iyiyi başarmaktan büyük ölçüde alıkoyan, edinilmiş insansal bir nitelikdir..." şeklinde tanımlar (MacIntyre, 2011:283). Aristoteles, insan nasıl yaşamalıdır, diye sorar. Antik Yunan felsefesinde doğası gereği iyiye, iyiliğe dönük olarak değerlendirilen insan için, sorunun yanıtı, erdemli yaşamaktır. Modern insan yaşamında erdemi sorgulayan MacIntyre ise "... Her bir insan hayatını, bu hayatlardan her birini kendi iyisine sahip olarak tanımlayabileceğimiz ve erdemleri bir bireyin kendi hayatını şu tür değil de bu tür bir bütün haline getirebilmesini sağlama işlevine sahip olarak anlayabileceğimiz şekilde, bir bütün olarak tasarlamak rasyonel olarak temellendirilebilir mi?" diye sorar (MacIntyre, 2011:300).

MacIntyre için toplum ve bireyi şekillendiren tarihsel, kültürel, sosyolojik, dinsel gibi unsurların yarattığı bir zemin vardır. Bu da bireysel ve toplumsal karakterizasyon için önemlidir. Dahası MacIntyre, bugün kullanılan "erdem", "adalet", "acıma", "ödev" gibi kavramların, içeriklerinin ve niteliklerinin son yüzyıllarda değişime uğradığı ve eski anlamlarını yitirdiği; bu kavramların yapılması zorunlu eylem ve durumları içeren özgün hallerinin günümüz kültüründe artık ilk kullanımlarından farklı anlamlar kazandığı iddiasındadır (MacIntyre, 2011: 26-27).

MacIntyre kendi erdem anlayışını da şu şekilde ifade eder:

Benim erdem anlayışım üç aşamadan geçen bir anlayıştır: ilki, erdemleri, pratiklere içsel iyileri başarmak için zorunlu nitelikler olarak gören aşama; ikincisi, erdemleri, bütün bir hayat için iyi olana katkıda bulunan nitelikler olarak gören aşama ve üçüncüsü, erdemleri, ancak sürüp giden bir toplumsal gelenek içerisinde inceden inceye hazırlanabilecek ve sahip olunabilecek bir tasarım olarak bir insansal iyi peşinde koşmayla ilişkilendiren aşamadır (MacIntyre, 2011: 399).

Günümüzün önemli yazarlarından Matt Ridley "Erdemin Kökenleri" adlı yapıtında, insanın sosyal doğası gereği birlikte yaşamaya, şehirler kurmaya, o coğrafyaya özgü kültürün öngördüğü ve herkesin katılımını gerektiren kurallar oluşturup bu kurallara uymaya, birlikte çalışmaya, sosyal yaşamın getirisi olarak birbirine bağımlı olmaya ve yardımlaşmaya devam ettiğinden söz eder. Bu konuya ilişkin olarak Çarlık Rusya'sı döneminde Saint Petersburg askeri hastanesinin hapisanesinden Prens Peter Kropotkin'in arkadaşları tarafından kendi yaşamlarını riske ederek kaçırılmasının öyküsünü, yardımlaşma eylemi için ayrıntıları ile

anlatır. Ridley, sosyal bilimler açısından tüm kültürlerde, sadakat, aşk, aile gibi aynı tematik görünümlere ulaşılacağını öngörür ve insan yaşamı için önemli olan topluma ilişkin "akıl yürüten insanlar tarafından icat edilmemişti. Toplum doğamızın bir parçası olarak evrimleşmiştir..." der (Ridley, 2015: 11-36).

Adam Smith "Ulusların Zenginliğinin Nedenleri ve Doğası Üzerine Bir Araştırma" (An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations) adlı yapıtında, toplumun insanın bireysel unsurlarından daha önemli olduğunu ve insanın işbölümü yapmasının üretim ağı için vazgeçilmez işlevinden söz eder. Smith, üretim ilişkileri içinde insan etkinliğinin, üretimin bir parçası olmak adına üstlendiği görevin önemini ne denli büyük olduğunu belirtir (Ridley, 2015:57).

Görüldüğü gibi toplumların yapısı ve o toplumlara özgü üretim biçimi, birey edimini ve bireyin doğasını belirlemekte önemlidir. Günümüzde modern uygarlığın yerellikleri yoksullaştırdığı, güçsüzleştirdiği sıklıkla öne sürülmektedir. Dolayısıyla üretim ilişkileri söz konusu olduğunda toplum, bireyden çok daha önemli ve ağırlığı olan bir şeydir. Jean F. Lyotard'ın "Çocuklar için Postmodern" (Le Postmodern expliqué aux enfants/ The Postmodern explained to children: Correspondence) adlı çalışmasında "bir bütün olarak insanlığın özgürleşmesi vaadiyle kalkınmayı meşrulaştırmak bugün artık imkânsızlaşmıştır" demektedir. Lyotard'ın bakışıyla, modern toplumun önerdiği "kalkınma", yaşam kalitesindeki düşüklük nedeniyle insanların gelecekte yapmak isteyip de yapamayacakları ve yalnızca toplumun yaptığını yapma seçeneğine mahkûm edilişleridir; insanlar üretmedikleri, denetlemedikleri hatta görmedikleri, anlamadıkları şeylere bağımlı olmaktadır (Lyotard, 1986: 115-140).

Bugünün erdem anlayışına dair modern bireyin bir sorunu da kendisine karşı duyduğu kayıtsızlıkla ilgilidir. Bunun temelinde, bireyin önemi ve biricikliği duygusunun yitirildiği yatar. Birey kendisini, kendi dışındaki amaçlar için araç haline getirmiştir; kendisini pazarda satılacak bir meta olarak görmektedir. Bireyin kendisine bu şekilde yaklaşımının altında kendisine yabancılaşmış olması gerçeği yatmaktadır (Fromm, 1994:282).

Modern yaşamın getirisi bireyi "... Sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler" (Berman, 2004:27). Bunun nedeni, teknoloji, var olma çabası, özgürlük ya da yaşama tutkusu değildir; sorun üretimin kendisi de değildir, üretimin biçimidir. Üretkenliğin önemi şuradadır ki bugün her şeyin ekonomik önemi insanların ekonomik ihtiyaçları doğrultusunda ölçülmez; iktidarların hizmeti esas alan yapısına uygun olarak yararlılık kavramıyla ölçülür. Birey ulusal ya da uluslararası düzeyde büyük ekonomik girişimciler düzeyindeki gruplardan birine kendisini kanıtlamak durumundadır

(Hokheimer, 1998:162). Artık bireyin var olma nedeni ve biricik ölçütü “başkalarını etkileyebilmek” ve “kendisini iyi sunabilmektir”. “Modern toplumsal düzen, yüksek bir bireysel disiplinin varlığını öngören modern bir vatandaşlık anlayışı kadar, incelikle işlenmiş farklılık ve yaptırımlara da sahip olan karmaşık mekanizmalara da gereksinir” (Chaney,1999: 15).

Fromm, “Erdem ve Mutluluk” adlı yapıtında modern toplumsal düzende erdemli birey olmanın işlevinin toplumun varlığını sürdürmesine yardımcı olduğunu ileri sürer. Bu nedenle birey büyük ekonomik girişimciler düzeyindeki üretim ilişkilerine kendisini sunabilmek için disipline olmak zorunda bırakılmıştır. Çünkü toplum öyle yapılandırılmıştır ki birey bu yapıyı değiştiremez, bu nedenle kendi çıkarı toplumun çıkarına bağlıdır. Bu da modern toplumsal düzenin karmaşık mekanizmalar içermesini gerektirir. Bu şekilde düzenlenmiş toplumda, toplumun yaşaması için gerekli olan kurallar ile bireylerin insan olarak gelişmesi için gereken evrensel kurallar birbiriyle çelişir. Üretim araçlarını ellerinde bulunduran ayrıcalıklı grupların çıkarları toplumun geri kalan bireylerinin çıkarlarıyla çatışır. Her toplum, kendi kurallarına boyun eğilmesine ve kendi “erdemlerine” bağlı kalınmasına önem verir. Böylesi bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için erdem açısından en önemli nitelikler, o toplumun ahlak sisteminin bir parçasını oluştururlar. Ayrıcalıklı grubun üyeleri için tuttuğunu koparmak ve hırslı olmak gibi erdemler söz konusuken toplumun diğer üyeleri için itaat etmek ve alçakgönüllü olmak erdemleri ağırlık kazanır. “Belli bir sosyal düzen tipi tarihsel yönden kaçınılmaz olduğu zaman, bireyin, toplum için geçerli olan ahlâk kurallarını ister istemez kabul etmekten başka bir seçeneği yoktur” (Fromm, 1994:227-277).

Zygmunt Bauman, ”Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri” (Life in Fragments Essays in Postmodern Morality) adlı yapıtında insanın “varoluşsal anlamda” kaçınılmaz olarak ahlaki varlıklar olduğunu önerir. Ona göre insan bu şekilde doğar, insanın ahlaki varlık olması bir toplumsal düzenleme ya da kişisel uğraş sonucu gerçekleşmeyen bir şeydir. Bu önerme insanın “özde iyi” veya “özde kötü” oluşuyla ilgili de değildir. Ahlaklı olmak “iyi olmak” da demek değildir. Ahlaklı olmak iyi ve kötü arasında bir seçim yapma konusunda insana bunun dayatılmasıdır. Yani, insan seçsin ya da seçmesin ahlaki bir sorunun içine doğmaktadır. “Öyle ki iyi ile kötünün müphemliğiyle yüzleşmek (ve dolayısıyla da, deyim yerindeyse, “kişinin kendi sorumluluğu adına sorumluluk almak”) ahlaki olmanın anlamıdır (Bauman, 2001: 10).

Modern batı toplumlarında yaşamın üretim biçiminde, bireyin yönelişi, zamanımızın erdem anlayışı açısından değerlendirildiğinde, Aristoteles’in sözünü ettiği ve bugün onun öngördüğü

insani etkinliklerle ilişkilendirilemeyecek olan üstünlük standartlarına ve günümüzün birey tasarımına rastlarız. Bard ve Söderqvist'in yaklaşımları bu tasarımla ilgilidir.

"Kapitalist paradigmada ücretli işgücü bütün bir ekonomik sistemin temelini oluşturuyordu. Bu, ücretli işgücünün ideolojik açıdan hayati önem taşıdığı anlamına gelir. Üretken olmak başarılı bir insan olmanın gerçek tanımıydı. Yetenek, pazarda satılabilecek ticari eşyalar ve hizmetler üretme becerisi olarak -ve bu ölçülebilir bir beceridir- tanımlanıyordu." (Bard&Jöderqvist, 2015: 93-94).

Modern bireyin öncelikli amacı kendisine var olan üretim ilişkileri alanında saygın ve yeterli yer açmak olarak düşünülebilir. On dokuzuncu yüzyılın önemli felsefecilerinden olan Johan Gottlieb Fichte, "Milli Hukukun Temelleri" (The Foundations of National Law) adlı yapıtında 'karşılık etkisi' yaratmak adına, eğer dünyamız daha adil ve güzel olsaydı, saygı görenlerin bu itibarlarının karşılığını aynı şekilde vereceklerinden söz eder. "Ancak gerçek yaşamda böyle bir cömertliğe rastlanmaz" (Sennett, 2013: 15).

Modern yaşamda, üretim biçimi açısından insan etkinliği ve ödüllendirme ilişkisi, insanın aşırı vasıflı olmak zorunluluğu sorununu gündeme getirmiştir. Üstünlük standartlarına sahip olan birey, üretim ilişkilerinde kendine yer açmak ve öne çıkmak için sosyal konumu ve rolü adına risk alır. Riskler şu şekilde özetlenebilir, yerinde saymak, başarısızlığa uğramak, yalan söylemek, hile yapmak, hiçbir sonuca ulaşamamak ve en önemlisi sarf edilen çabanın karşılığını alamamak. Risk durumları insanın sosyal ve psikolojik sarsıntılar yaşamasına neden olduğu gibi onun erdem anlayışını belirlemede önemli rol oynar.

Aç Sınıfın Laneti'nde Erdem

Aç Sınıfın Laneti Amerika'nın batısında çiftlik evinde yaşayan dört kişilik bir çekirdek aileyi anlatır. Birinci perdede, aile bireylerinin birbirlerine uyguladığı şiddetin, her birinin duyumsadığı yabancılaşmanın, duyarsızlık ve güvensizliğe dayalı ilişkilerinin altı çizilir.

Oyun, bir gece önce aile kavgasında kırılan kapının Wesley (oğul) tarafından onarılmasıyla başlar. Ella (anne), Weston'ın (baba) eve girmesini engellemek için kapıyı kilitlemiş, Weston da kapıyı kırarak içeri girmiştir. Ella, kendisinin hayati tehditle karşı karşıya olması gerekçesiyle polisleri çağırmıştır. Wesley, Ella'nın, Weston'ı bile isteye dışarda bıraktığını, hayati tehlike ile karşılaşmadığını ileri sürer. Ella ise tersini iddia eder.

Wesley- Ne diye polis çağırdın sanki?

Ella- Korktum da ondan.

Wesley- Seni öldüreceğini mi sandın?

Ella- Sandım ki... Kendi kendime dedim ki... “Bu adam kimin nesi bilmiyorum. Kapıyı yıkmaya çalışan biri var, ama kim olduğunu nerden bileyim? Herhangi bir kimse olabilir.”

Wesley- Avaz kıyamet birbirinize bağırdunuz.

Ella- Doğru.

Wesley- Öyleyse kim olduğunu pekâlâ biliyordun (Shepard, 2000:193).

Wesley ve Ella arasındaki tartışma sürerken, Wesley eve polislerin gelmesinden ötürü kendisini yapayalnız ve kötü hissettiğini anlatır, sanki başlarının belada olduğu korkusuna kapılmıştır. Polisleri çağırması konusunda Ella’yı suçlar. Ella ise Weston’ın kendisini öldüreceğini ileri sürer. Ebeveyn olan Ella ve Weston’ın davranışları hem geleneksel hem modern erdem anlayışıyla bağdaşmaz. Çünkü geleneksel erdem anlayışına göre insan yaşamını etkin bir nedenselliğe göre yaşar, bu nedenle de huzurludur. Modern hümanist erdem anlayışı yaşamla ölüm arasında yapılan seçimde kendini gösterir: Yaşamak için yapıcı olmakla, yıkıcı olmak, var etmekle, yok etmek arasında bir seçimdir bu. Birey yaşamında iyiyi ya da kötüyü gerçekleştirmek için seçimler yapacaktır. “Yaratıcılıkla yıkıcılık, güçlülükle güçsüzlük, erdemle kötülük arasında yapılacak bir seçmedir bu. Hümanist ahlaka göre, her türlü kötülük hayata karşıdır, her türlü iyilikse hayatı korumaya ve geliştirmeye yarar”. Modern hümanist erdem anlayışı akla uygun tepkiyi onaylar: İnsanın kendisi ya da bir başkasının hayatı ve özgürlüğü için tehlike söz konusuysa. (Fromm,1994: 241-245). Ella ve Weston’ın birbirlerine gösterdikleri tepki akıldışıdır ve nefretle yüklüdür, bu yüzden erdemli insanın göstermesi gereken tepkiden uzaktır. Ebeveynleri arasındaki yıkıcı ilişki Wesley’i olumsuz etkiler. Wesley gerçekten yapayalnızdır, korkmuş, huzursuz ve mutsuzdur ona her şeyin yoluna gireceğini söyleyecek bir ebeveyne ihtiyacı vardır:

Wesley- Sirtüstü uzanmış yatıyordum. Avokado çiçeklerinin kokusu odaya dolmuştu. Çakalların sesini duyuyordum. Kulağıma caddede vınlayan davar kamyonlarının gürültüsü geliyordu. Yatağımda, odamda, bu evde, bu kasabada, bu eyalette, bu ülkede var olduğumu hissediyordum. Sanki kanımın, iliğimin bir parçasıymışçasına yakın hissediyordum ülkeyi... Yattığım yerde gözlerimi tavana dikmişim. İncecik tellerle tavana astığım model uçaklarımın hepsi hafif hafif sallanıyordu... Çevremdeki boşluğu içimde duyuyordum, kocaman kapkara bir dünya gibi. Hayvanmışım gibi dinledim

çevreyi. Korku içinde. Ses korkusu. Gerilmiştim. Sanki her an bir şey istila edecek beni. Bir yabancı. Tarifi imkânsız bir şey... Kalbim güm güm atmaya başladı, sırf babam eve dönüyor diye. Derken el frenini çektiğini işittim. Işıklar söndü. Kontak anahtarı kapandı. Sonra uzun bir sessizlik. Orada arabanın içinde oturuyor. Yalnızca oturuyor... Ne bekliyor? Neden bekliyor? Körkütük sarhoş yerinden kıpırdamıyor. Kıpırdamak istemiyor. Kalıp bütün gece orada yatacak. Yapmadığı bir iş değil... Kapıya yaklaşan ayak sesleri. Ayak seslerinin durması. Kalbimin güm güm atması. Kapının açılmama sesi. Kapıyı tekmeleyen ayak. Bir erkek sesi. Babamın sesi. Babam anneme sesleniyor. Cevap yok. Ayak tekmeliyor. Tahta yarıyor... Şişe düşüp parçalanıyor. Yumruk kapıyı delip geçiyor. Adam küfrediyor. Paldır küldür yuvarlanan bir insan gövdesi. Bir kadın çığılığı. Anemin çığılığı. Çığılık çığılığa polis çağıran annem. Tahta parçalarını oraya buraya fırlatan bir adam. Kusan bir adam. Annem polis çağırıyor. Babam paldır küldür uzaklaşıyor. Doğru arabaya. Araba kapısı çarpılıyor. Kontak anahtarı cırlıyor... Sesler yok oluyor. Ses yok. Görüntü yok. Uçaklar hala sallanıyor. Yürek hala güm güm atıyor...(Shepard, 2000:193-196).

Wesley'in korku dünyasında yaşadığı da bir gerçektir. Oyun kişilerinin insani hiçbir etkinlikte bulunma çabası içinde olmayışları, aile içinde yaşanan şiddet, güvensizlik, iletişim eksikliği, yalnızlık ve yabancılaşmanın en temel nedenidir. Aristoteles'in yaklaşımı açısından bakıldığında oyun kişilerinin yaşama amaçlarının erdemli bir etkinliğe bağlı olmadığı söylenebilir. Hümanist erdem anlayışı açısından insan, belli bir amaca ulaşmayı istediğinde ve bu amaç doğrultusundaki etkinliği gerçekleştirme seçtiğinde başarılı olması beklenir. Böylesi bir etkinlik göstererek başarıya ulaşmak erdemli olmanın gereğidir. Ella ve Weston için bu durum söz konusu değildir.

İyi" yi insan için iyi olan şeyle, "kötü"yü ise yine insan için kötü olan şeyle eşanlamlı olarak gören hümanist ahlâk, insan için iyi olan şeyin ne olduğunu bilmek için insan tabiatını bilmemiz gerektiğini öne sürmektedir. Hümanist ahlâk, kuramsal "insan bilimi "ne dayanan "yaşama sanatı" ile ilgili uygulamalı bir bilimdir. Başka sanatlarda olduğu gibi, burada da, bir insanın başarısındaki kusursuzluk ("erdem") o insanın becerisine ve yaptığı egzersizlere olduğu kadar, insan bilimi alanındaki bilgisine de bağlıdır (Fromm: 1994:29).

Yukarda sözü edilen etkinlik modern yaşamda kamusal alanın yararına dönüktür. Gerek Fromm'un gerekse Aristoteles'in insan etkinliğine yaklaşımı ve erdemle ilişkisi

düşünüldüğünde, oyun kişilerinin yaşamlarında bir amaç edinip bu amaca ulaşarak başarı elde etmek için sorumluluk almadıkları görülür. Modern yaşamın insan hayatını kamusal ve özel olarak ikiye ayırması ve bireyin kamusal alandaki sorumluluklarının, görevlerinin yerine getirilmesinin karşılığı olarak başarının erdemli insana atfedilmesi açısından da Weston, Wesley, Ella ve Emma yaşamlarında başarısız, dolayısıyla erdemsiz bireyler olarak değerlendirilebilir. Üç perdelik oyunun tümünde oyun kişilerinin yönelişleri değerlendirildiğinde buna birçok örnek gösterilebilir:

Wesley'den üç, dört yaş küçük olan kız kardeşi Emma "Kızartılacak tavuk nasıl parçalanır" konusunda, her yıl kurulan kasaba panayırında uygulamalı bir konferans verecektir. Ve bir gün önce alıp temizlediği tavuğu buzdolabına koymuştur. Emma, tavuğu büyütmüş, sonra satırla boynunu vurmuş, tek tek tüylerini yolup, iç organlarını çıkararak temizlemiştir. Ella ise bir gün önce aç oldukları gerekçesiyle tavuğu pişirmiştir. Tavuğunu bulamayan Emma, Ella ve Wesley'i hırsızlıkla suçlar ve Ella'ya küfreder. Ella kahvaltısını yapmaya devam ederken Wesley, Emma'yı cezalandırmak için kız kardeşinin projesinin üstüne işer.

Aile bireylerinin yıkıcılığı, eylemlerinin içerdiği şiddet, Emma'yı tek başınlık, huzursuzluk ve çaresizlikle karşı karşıya getirir. Bauman'a (2000) göre bu durum, modern bireyin sıklıkla karşılaştığı bir şeydir. Oyun kişilerinin davranışları erdemli olmanın gerektirdiği merhameti ve iyiliği içermez. Bu nedenle bireysel yaşamları da felce uğramıştır.

Emma'nın bütün emeği ve çabası boşa gitmiştir bu nedenle düş kırıklığı yaşar. "Emma- Ne biçim aile bu?" (Shepard, 2000:200). diye sorar. Bu soru ile "aile" konusunda karanlık, tekinsiz, insanları düşmana çevirebilen, güvenli olmayan ve insanı etkin olarak korunma gereksinimi içinde bırakan bir yapı resmedilir. Oysa bilinen anlamıyla aile, tehlike ve güvenlik, kimsesizlik ve birliktelik, mücadele ve sığınma gibi karşıtlıklardan yola çıkıldığında mutluluk ve huzuru içeren yapıdır. Wesley, Ella, Emma ve Weston'ın aile içi ilişkilerinde yardımlaşma olmadığı gibi sevgi bağı da görülmez. Sevgi karşındaki insanı hoş görmek onun koşullarını daha iyi hale getirmek için fedakârlıkta bulunmak ve genel olarak özen göstermektir. Oyun kişilerinin, erdemli olmanın temel koşullarından olan iyilikle bağdaşmayan birbirlerine karşı davranışları tesadüf olmadığı gibi onların doğalarından da kaynaklanmaz. Ayrıca, Wesley, Emma, Ella ve Weston için bu durumda olduklarını anlayamamak, geleceklerinin nasıl olacağını bilememek, içinde buldukları gayri insani koşulları yargılayamamak bir tercih değildir. Kayıtsızlık, sorumsuzluk, sevgisizlik hatta nefret ve zorlamaya dönüşen birliktelikleri, aynı mekânı paylaşmaları, aynı ailenin üyeleri olmaları onlar için bir zorunluluktur. Tate ailesi bu durumun içine doğmuştur: Aile, kardeş, anne, baba, evlat, eş olamamak... Çünkü Modern

toplumda iş görebilme yetisi açısından üstünlük standartlarına sahip olamayan ve vasıfsız kişi konumunda bulunan Tate ailesi bireyleri modern yaşamın üretim ilişkileri içinde kendilerine yer bulamamışlardır, üreterek var olma yolunda başarısızlığa mahkûmdurlar. Modern toplum iyi aile olmak, başarılı ve erdemli birey olmak gibi saygın ideallerle doludur, ancak bu idealleri gerçekleştirmek için yapısal potansiyele sahip değildir. Bu nedenle içinde buldukları toplumun en büyük ideali olan "Amerikan Rüyası"nı yaşamazlar. Tate ailesinin bireyleri arasındaki yıkıcılık hümanist erdem anlayışıyla bağdaşmaz. Ancak Tate ailesi için yıkıcılığın ortaya çıkması da kaçınılmazdır çünkü onlar kendi hayatlarını anlamlı kılacak ekonomik özgürlüğe, kişisel mahremiyete, sosyal saygınlık ortamına sahip değildirlere. Evde hiçbir aile üyesinin mahrem bir fiziksel ve psikolojik alanı bulunmamaktadır. Örneğin Emma'nın adet görmesi ağabeyi tarafından bilinmektedir. Her ikisinin de yeterince temiz, güzel giysisi, özel ya da sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için paraları yoktur. Bu nedenle Emma annesinin cüzdanından para çalar. O da ağabeyi Wesley kadar çaresizdir. Kendisini değersiz, güçsüz, yalnız hisseder. Emma da Wesley gibi şiddet ve ihanet korkusu yaşamaktadır. Bu nedenle evi terk etmeye karar verir. İnsanın yaşamını özel ve kamusal alan olarak ayırıştırıran modern batı toplumu, bireyi özel/mahrem alandan mahrum bıraktığı gibi kamusal alanda da saygın olmasını şart koşar. Kendisini, insan olarak deneyimleyebileceği mahrem alandan yoksun olan ve kamusal alanda başarıya sahip olamayan modern birey, öznelliğini de kaybetmiştir. Kendi yaşamının öznesi olmaktan uzaktır. Oyun kişilerinin içinde bulunduğu bu koşullar, onların kendi sorumluluklarını görmezden gelmelerine ve modern toplumun bireye biçtiği görevlere kayıtsız kalmalarına neden olmaktadır. Görev bilincinin dışında davranmak ise modern toplumun erdem anlayışı açısından onaylanmaz.

Oyunda açlık ve yoksulluğun göstergesi, boş buzdolabının aile bireyleri tarafından sürekli açılıp kapatılmasıdır. Weston'ın ailesi ve kendisi için hiçbir umut yoktur. Wesley ve Emma'nın nitelikli bireyler olarak yetişmesi için ekonomik ve sosyal koşullar uygun değildir. Çünkü tarım ekonomisiyle geçimini sağlayan ve kredi borcunu ödeyemeyen Weston gibi çiftlik sahiplerinin toprakları büyük inşaat ve emlak şirketleri tarafından ucuza kapatılır. Oyunda Wesley'in de altını çizdiği gibi avokado ağaçları, buldozerlerin altında ezilmeye mahkûmdur. Modern hümanist erdem anlayışı açısından insanın iyi ve erdemli olması için içinde yaşadığı koşullar önemlidir. Çünkü ancak uygun koşullar var olduğunda birey, insan yaşamı için yıkıcılığa değil yapıcılığı geliştirmeye ve iyiye yönelir. Bu da onu erdemli yapar. Ancak oyun kişilerinin yaşam biçimi ve olanakları erdemli olmalarını sağlayacak nitelikte değildir.

Ella, evi, çiftliği, hayvanları her şeyi satmak istemektedir. Oysa tapu ve malların tümü hem Weston hem de Ella'ya aittir, tapuda da çift imza vardır. Wesley her ne kadar evin kendileri için önemli bir mekân olduğunu anlatmaya çalışsa da Ella dinlemez, evi satma konusunda kararlıdır; hatta evde kimsenin yaşamadığını iddia eder. Mekân olarak evin aileyi bir arada tutan yegâne şey olduğu gerçeğini kayıtsızlıkla reddeder. Çünkü mekân değiştirmenin dahası ülke, kıta değiştirmenin kendilerini değiştireceğine inanmaktadır. Talu'nun (2010:160) da belirttiği gibi “Artık bir bireyselleşme projesi olan, risklerin arasında yaşayan, kariyeri için bir yerden diğerine sürüklenen modern bireyin, gerçekten ne bir dostu, ne de bir yeri/yurdu kalmıştır. Evi varsa bile orada huzur yoktur.”

Emma kaçıp Meksika'ya gitmek, araba tamiri, balıkçılık, açıcılık, öğrenmek ve roman yazmak istemektedir. Ella ise onun bu şekilde yetiştirilmediğini oturup nakış işlemesi gerektiğini hatırlatır. Emma araba tamirciliğinin büyülü bir şey olduğunu, yolda kalan insana yardım edebileceğini ve yardımlaşmanın önemli olduğunu savunur. Ella, Emma'nın çok küçük olduğunu ve hayal kurmaması gerektiğini belirtir. Oysa kendisi de başka bir hayalin peşindedir: İyi olmak, saygın olmak, iyi bir yaşam sürmek ve değişebilmek için Avrupa'ya gitmek. Kendisini insan olarak görmek ve hissetmek için buna ihtiyacı vardır. Görüldüğü gibi kendilerini ve yönelişlerini değiştirmek konusunda Emma da Ella da hayal kurmaktan öteye geçememektedir. Oysa buldukları yerde de değişme şansları vardır. Ancak bunu başarabilme ve bu konuda harekete geçme potansiyelinden yoksundurlar. Emma ve Ella'nın yaşadıkları olumsuzluklar alınyazısına bağlı olarak gerçekleşmez. Hümanist erdem anlayışı, insanın yaşamındaki iyiliklere ve kötülöklere yaklaşımı konusunda kararı bireyin kendisine bırakır. Bu karar, bireyin, kendi yaşamını ve mutluluğunu ele alma arzusuna ve yeteneğine bağlıdır: Kendisinin ve içinde yaşadığı toplumun erdem sorunları ile yüzleşme arzusu ve kendisi için var olabilme cesaretini gösterme (Fromm, 1994: 284).

Modern birey sanayi toplumu modernliğinde belirlilikler ve kalıplar içinde yorgun ve bıkkın iken süre-gelen modernlikte aşırı bireyselliğin ve denge bozucu belirsizliklerin de katkısı ile daha da mutsuzdur. Çeşitli politikalar doğrultusunda kendisinden sürekli değişmesi istenmekte, ne ruhsal ne de bedensel olarak bu duruma uyum sağlayamadığından, yetersizlik duygusu eşliğinde neredeyse zihinsel sağlığını yitirmeye başlamıştır. Bu koşullar altında birey çözümü kendi içinde aramakta, belki de çıldırmamak için,

aslında savunma mekanizması olarak beliren fantezilere sığınmaktadır (Talu, 2010:164).

Ella da Emma da yaşadıkları koşulları değiştirme gücünden yoksun oldukları için kendi yaşamlarının sorumluluklarını almak yerine hayallerle yaşamayı tercih ederek kendilerini avuturlar. Yaşamlarını iyileştirme konusunda insani etkinlikte bulunmak yerine hayallere sığınmak onları erdemli davranmaktan alıkoyar. Aynı durum Weston için de geçerlidir. Para ve saygınlık kazanmak amacıyla çölde bir arazi satın alan ve bankaya borçlanan Weston, satın aldığı arazide suyun olmadığını görmüş, evi ve çiftliği satın Meksika'ya yerleşmeye karar vermiştir. Çünkü Meksika'da daha iyi bir yaşama kavuşacağını umar.

Ebeveynlerinin geleneksel anlamda erdemli hiçbir etkinlikte bulunmamasına rağmen Wesley ve Emma'nın bu konudaki yönelişleri dikkat çekicidir. Çünkü bazı düşünürlerin öngördüğü şekilde erdem ve iyiliğin insanın doğasına içrel olduğunu doğrular niteliktedir. Küçük yaşına ve evde kendisine model olacak birisi bulunmamasına rağmen Emma insanlara yardım etmek ve dikkate değer insani etkinlikte bulunmak için yine de çaba göstermektedir. Aynı durum Wesley için de geçerlidir. Anne babasının itirazlarına rağmen evin kapısını tamir etmeye çalışması, aileyi bir arada tutma çabası olarak yorumlanabilir.

İkinci perde, avukat Taylor ile anneleri Ella'nın ilişkilerinin sergilenmesi ve tencerede kaynayan enginarlara kimin bakacağı konusunda Wesley ve Emma'nın tartışmasıyla başlar. Emma kartonlara yeni bir proje çizmekle meşgulken Wesley de kırık kapıyı onarmaya çalışmaktadır. Wesley sadece evlerini değil ülkelerini de yitirdiklerinin farkındadır. İki kardeş arasında tartışma sürerken Weston gelir sarhoştur. Emma birden korkuyla ayağa kalkar.

“Weston- Korkma, korkma diyorum! Gelen babacığın başkası değil. Otur! (Weston, yerdeki tahta parçalarına bakar) Bu boktan mezbele ne böyle? Evin içinde ahır mı inşa ediyorsunuz?” (Shepard, 2000:226).

Weston, Wesley'i eleştirir ve aptal olduğunu ileri sürer onun yeni kapı yapmasını da onaylamaz. Kendisini gerçekten de baba olarak görmektedir. Oysa sahip olduğunu sandığı şey, boş simgesel mitik otoritenin yansıması gibidir. Baba olarak Weston, kişiliği ile doldurmak zorunda olduğu simgesel konum arasına sıkışıp kalmıştır; bunun farkında da değildir ve bu durumun kendi kişiliğinden kaynaklandığını düşünür. Ayrıca Weston bir baba olarak, iktidarsız ve yetersiz olduğunun da farkında değildir. Çünkü modern birey, eyleme geçmek için kendi içinde yatan gücün farkına varabilme ve onu kullanabilme konusundaki olumsuz deneyimlerinden ötürü

kendisini küçümsemekte ve değersiz bulmaktadır (Berman, 2004). Modern bireyin kamusal alandaki bireysel işlevi önemlidir. Weston kendisini önemli ve değerli hissetmek için geçmişteki başarılarına sığınır. Pilot olduğuyla, Pasifik okyanusu üstünde dev bombardıman uçakları uçurduğuyla övünür. Wesley, babasına yine de görünmez bağlarla bağlıdır. Bir zamanlar babasının savaş pilotu olması ve uçaklar konusundaki tutkusu Wesley'in uçak maketleriyle olan ilişkisinde görülebilir. Wesley, inanmak, peşinden gitmek ve benzemek için bir babaya, yetişkin bir erkeğe, bir modele gereksinim duymaktadır. Üretim ilişkilerinde işlevsel bireylerin önemi ve bunun modern toplum için yararları düşünüldüğünde, model baba ve anne figürü erdem anlayışı ile bağdaşktır. Weston ve Ella bu konuda başarısız ebeveynlerdir.

Eve, elinde yiyecek paketleriyle dönen Ella, ikili ilişki yaşadığı avukat Taylor'ın Weston'ı dolandırdığını ve onu borçlandırdığını öğrenir. Taylor Weston'ı kandırmış ve borçlandırmıştır. Weston, arkasından iş çevirdiğini öğrendiği Taylor ve Ella'yı öldürmeye karar vermiş, evle çiftliği de satmıştır.

(Ella bir süre sessiz kalır. Wesley ile birbirlerine bakarlar.)

Ella- Bu aslında ne biliyor musun? Bir lanet! Çok iyi hissediyorum. Gözle görülmüyor ama var. Hep var. Gecenin karanlığı gibi iniyor üstümüze. Her gün hissediyorum. Her gün geldiğini görüyorum. Her zaman geliyor. Kendi kendini yeniden yaratıyor. Gelmesini engellemek için elinden geleni yapsan da geliyor. Değiştirmeye çalışsan da... Çünkü derinliklerimize sinmiş, minicik hücrelere, genlere. Atom parçacıklarına... Soluduğumuz havada var. Her yanımızı sarmış. Devletten de büyük bir şey. Yayılıyor hem de. Biz yayıyoruz. Başkalarına geçiriyoruz. Kalıtım yoluyla bize geçiyor, biz de bizden sonrakilere geçiriyoruz. Böylece irademiz dışında sanki biz yokmuşuz gibi ürüyor sürüp gidiyor (Shepard, 2000:263).

Ella hayatındaki olumsuzluklardan ne kadar kaçmaya çalışsa da bunun hayatının derinliklerine nüfuz ettiğinin ve yıkıcı etkisinin farkındadır. Üstelik bu olumsuzluklardan kaçamayacağını da anlamıştır. Bu yıkıcı etki onun tüm hedef ve umutlarını azar azar öldürmüştür. Onun düşleri, umutları hayat bulacak olgunluğa ulaşacak kadar büyüyemeden yitip gitmektedir. Ella böylesi bir yoksunluğun egemenliğini kabul etmiştir. Bir anne olarak içinde bulunduğu koşullarda ne kendisine ne de çocuklarına yetecek gücü ve iradesi vardır. Ella için erdemli olmak belki de düşüneneği son şeydir. Aslında bu modern yaşama için ödenen bir bedel olarak da değerlendirilebilir. Suça yönelişi bunun en temel kanıtıdır.

Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. ... Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler (Berman, 2004:27).

Emma, evlerini satın alan Ellis'in kasabadaki eğlence kulübünü atlı ve silahlı olarak basar ve kulüpte kurşunlamadık yer bırakmaz. Mahkemeye çıkarılmak üzere gözaltına alınır. Emma için her şeye rağmen ona yaşam alanı sunan tek yer evleridir. Bu nedenle şiddete başvurmasının nedeni anlaşılabilir. Ebeveynleri tarafından yalnız bırakılan ve sosyal ve psikolojik ihtiyaçları karşılanmayan Emma'nın gerek geleneksel gerekse modern erdem anlayışına uygun davranması beklenemez.

Üçüncü ve son perdede Weston evdeki herkesin tüm kirli çamaşırlarını yıkar. Duş alır, tıraş olur ve temiz giysiler giyer. Kendi arazisinde yürüyüşe çıkar. Unuttuğu, sahibi olduğu birçok şeyi ilk kez algılıyormuşçasına mutlu olur. Kendisine yumurtalı ve kahveli kahvaltı hazırlar. Kırdığı kapıyı onarır. Babasının borçlu olduğu kişilerden dayak yiyip yara bere içinde eve gelen Wesley'e kahvaltı hazırlamayı teklif eder. Weston'un üstünden çıkardığı kirli ve eski giysileri giyen Wesley, kıtlıktan çıkmışçasına buzdolabında ne varsa çılgınca yer. Weston'a, alacaklıların kendisini öldürmeye gelecekleri haberini verir. Weston artık Meksika'ya gitmek zorundadır. Yorgun ve uykusuz bir halde kasabadan dönen Ella yorgunluktan masada uyuyakalır. Weston'ın evden ayrılmasının ardından Emma gelir. Emma, karakoldan çavuş Malcom'a bedenini sunması karşılığında hapisten kurtulmuştur. Ella'nın çantasından bir tomar para ile arabanın anahtarını alır. Wesley kız kardeşinin suç işlediğini iddia eder. Emma, suçu savunur, kendisinin suç işlemeye eğilimi olduğunu keşfetmiştir. Emma'nın suçu övmesi, oyunun başında kurduğu hayal dünyasından, iyi olmak, yardımlaşmak gibi erdemli sayılabilecek ve normal koşullarda sürülecek bir yaşam arayışından uzaklaştığını gösterir. Çocuk yaşında olan Emma'nın insani değerler hakkındaki düşüncelerinin değişimine tanık oluruz.

Emma- En güvenilir kişisel girişim suç işlemek. Tavsiye mektubu istemez. Diploma istemez. Masrafın yok, amortisman hesapların yok. Doğrudan doğruya kara geçiyorsun.

Wesley-Peki ben neden hep geri gidiyorum?

Emma-(Wesley'e doğru yürüyerek) Çünkü ileriye göremiyorsun da ondan. Dünyanın kaç bucak olduğundan haberin yok. Birtakım şeyleri öğrenmek gerek Wes. Yoksa adamın canına okurlar. İnsanlar gözünün içine baktıklarında, kanmayacaksın. Arkalarında ne var, ona bakacaksın. Neyin önünde duruyorlar, neyi saklıyorlar, onu göreceksin. Herkes kendini gizliyor, Wes, herkes. Hiç kimse görüldüğü gibi değil (Shepard, 2000:263).

Wesley ve Emma modern yaşamın insanı yutan kaosu içinde, kendilerini, gelebilecek her türlü saldırıya karşı korumak için çabuk olgunlaşmak zorunda olduklarının bilincindedirler. Bu bilincin öngördüğü davranış kalıpları içinde erdeme yer yoktur. Emma'nın varoluşsal olarak özünde barındırdığı erdemli olma potansiyeli yerini erdemsizliğe bırakmıştır. İnsan olarak onun erdem açısından temel çelişkisi budur. Bu çelişki, Emma'nın yaşadığı sosyal düzen ve toplum yapısının değişmesiyle ortadan kalkabilir. Modern toplum kültüründe yaygın olan inanış, toplum yapısının ve sosyal düzenin bireyi erdemsizliğe yönelttiği gerçeğini gizler. Ayrıcalıklı grubun yaklaşımı, toplumun erdem anlayışının, toplumun tüm üyeleri için eşit değer taşıdığı yönündedir. Toplumda erdem anlayışının sosyal koşullar tarafından belirlenmiş olduğunun bilincine varılması hümanist erdem anlayışı açısından önemlidir. Modern bireyin bu vaat karşısında boyun eğmesi, toplumda geçerli olan düşüncenin egemenliği karşısında kendi gücünü, etkinliğini yitirdiği söylenebilir. Emma kaçmayı umduğu annesinin arabasının anahtarı ve bir tomar para ile çıkar. Bu sırada Weston'ın borçlu olduğu Slater ve Emerson girer. Wesley'i, Weston sanarak tehdit ederler. Dışardan büyük bir patlama sesi işitilir. Slater ve Emerson muhtemelen içinde Emma'nın bulunduğu, Ella'nın arabasını havaya uçurmuşlardır. Bunun sadece bir uyarı olduğunu borç ödenmezse her şeyin çığırından çıkacağını ve insanın kendisini bir çöplükte bulacağını uyarısında bulunurlar.

Oyunda modern yaşamın bir yandan yeni bir yaşam biçimi ve varlık alanları vaat ederken diğer yandan mevcut alanlarını kısıtladığı ve erdem değerlerini değiştirdiği oyun kişileri, Aristotelesçi anlamdaki insan etkinliklerini gerçekleştiremezler. Hümanist erdem anlayışının öngördüğü şekilde de yaşamlarını sürdüremezler. Hümanist erdem anlayışının yaklaşımı şudur: “Eğer insan yaşayan bir varlıksa, neyin mubah olduğunu, neye izin verilmiş olduğunu bilir; "yaşamak" demek, yaratıcı olmak, kendi güçlerini insanı aşan herhangi bir amaç uğruna değil de, kendisi için kullanmak, kendi varlığına anlam kazandırmak, insan olmak demektir” (Fromm, 1994: 283).

Kişisel ve kamusal alanlarının daraltılmasıyla Tate ailesinin üyeleri yoksulluk, kimsesizlik ve suçtan oluşan bir sürece sürüklenirler. Erdemli davranışın yerini suça övgünün alması gibi,

modern yaşam biçiminin oyun kişilerinde yarattığı değerler değişimi aile ilişkisinde ebeveyn rol modeli, koruma, sevgi ve güven gibi bileşenlerle anlatılır. Aile bireyleri kendi varlıklarına anlam kazandıracak yeteneklerini kullanma gücünden yoksun bırakılmışlardır. Akıllarını, yaşamlarını ve kendilerini yönetmek için kullanamamaktadırlar. Sevme güçlerini ve erdemli davranma yetilerini yitirmişlerdir. Erdemli davranma yetilerini yitirmişlerdir çünkü modern toplumsal yapı ve bu yapıdaki yaygın inançları tartışma konusu etme ve eleştirme yeteneğinden ve bilgisinden yoksundurlar. Bu nedenle, toplumu, kendi konumlarını ya da olayları gerek geleneksel, hümanist gerekse modern erdem anlayışı açısından yargılayamazlar.

SONUÇ

Shepard'ın "Aç Sınıfın Laneti" adlı oyununda, modern Amerikan yaşam biçiminin öngördüğü "Amerikan rüyası"nın ve geleneksel erdem tanımının ve ilişkilerinin oyun kişileri arasındaki ilişkiler düzlemine beklenen biçimde yansımadağının altı çizilir. Oyunda alışılmadık, tuhaf hatta yer yer grotesk sayılabilecek durumlar, aile bireylerinin "seçme özgürlüğü" nün çok dışında, adeta kendilerini içinde zorunlu olarak buldukları farklı bir erdem tasarımının sonucudur. Bu tasarım insan bedeninin, düşünce ve hareketinin yeni toplumsal çalışma düzenine uyum sağlayacak zorunlulukta bölümlenmesini, parçalanışını, değer yitimini temsil eder. Oyun kişilerinin yönelişleri amaçsız, bütünlüksüz, değişken ve tutarsız gözükmektedir. Çünkü bugünün erdem anlayışındaki sorun modern toplum yapısından ve kültüründen kaynaklanmaktadır. Her toplumun ve kültürün kendi yapısından kaynaklanan özel erdem sorunları vardır. Ancak bu sorunlar insanın erdem anlayışındaki sorunların çeşitli görünüşleridir. Bu görünüşler, ancak insanın temel ve genel sorunu ile ilişkili hale getirildiği zaman anlaşılabilir. İnsanda sevme ve gerçekleri bilme yeteneği vardır. Ancak, insan toplum tarafından açıklıkla, yoksullukla tehdit ediliyorsa ön-yargılara ve boş-inançlara kapılmaya yatkındır; çaresiz ve ürkmüşse akli bundan olumsuz etkilenir, zihinsel fonksiyonları bozulur. Kendine gelmesi için çağrıda bulunan iç sesini işitemez. Kendisi üzerinde etkin olan toplumsal yapının kurallarının öngördüğü şekilde yaşamını kurmak zorunda kalır. Bireysel yaşamını kurmak için özgür değildir. " Gerçekten de özgürlük, mutluluğun olduğu kadar erdem de zorunlu şartıdır; ama burada söz konusu olan, rastgele seçmeler yapma yeteneği ve zorunluluktan kurtulmuş olma anlamına gelen bir özgürlük değil, bir insanın sahip olduğu imkânları geliştirmesi, kendi varlığının yasalarına göre insanın gerçek tabiatını gerçekleştirme anlamına gelen bir özgürlüktür" (Fromm, 1994:281). İnsanın yaşam biçimleri ve deneyimleri, hiçbir zaman, bütün zamanlar için değişmez olan tek bir hedefe ya da hedeflere sahip değildir.

Her bir yaşam biçimi ve deneyimi kendine özgü bir tarihe sahiptir. İnsan davranışları ve pratikleri tarihsel gelişmelerle ilgilidir ve rastlantısal değildir. “Nitekim bu tarihsel boyut, erdemler açısından hayati öneme sahiptir (MacIntyre, 2011:287).

İnsanın kendisine, ailesine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaştığı; kimliğini seçme ve oluşturma özgürlüğünün bulunmadığı, salt toplumsal bir yaşam biçiminin sonucu olarak var olabildiği bir düzlemle gerek geleneksel gerekse hümanist erdem etiğinin uyuşmadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Bard, A.ve Söderqvist, J. (2015), *Netokratlar, Fütürika Üçlemesi I*, Çev. Göral Erinç Yılmaz, İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları.

Bauman, Zygmunt. (2000), *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, Çev. Nurgül Demirdöven, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berman, M. (2004), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi*, Çev. Ü.

Altuğ, B. Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevizci, A. (1997), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chaney, D. (1999), *Yaşam Tarzları*, Çev. İrem Kutluk, Ankara: Dost Yayınevi.

Fromm,E. (1994), *Erdem ve Mutluluk*, Çev. Dr. Ayla Yörükhan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gong, Q. (2010), "VirtueEthicsand Modern Society—A ResponsetotheThesis of the Modern Predicament of VirtueEthics", *Frontiers of Philosophy in China*, 5(2): 255–265, DOI 10.1007/s11466-010-0014-5, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11466-010-0014-5>

Hançerlioğlu, O. (1970), *Başlangıcından Bugüne Erdem Açısından Düşünce Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Hokheimer, M. (1998), *Akıl Tutulması*, Çev. Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları.

Lytard, J. F. (1986) *Çocuklar için Postmodern (Le Postmoderneexpliqueauxenfants/ ThePostmodernexplainedtochildren: Corespondence)*, Paris: <https://catalogue.nla.gov.au/index.php?module=Record&id=762063&lookfor=subject%3A%22Lytard%2C+Jean+Francois+--+Correspondence.%22&offset=1&max=3&orderBy=callnumber&direction=ASC&page=1>

MacIntyre, A. (2001), *Erdem Peşinde Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*,Çev.Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Poole, R. (1993), *Ahlak ve Modernlik*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ridley, M. (2015), *Erdemin Kökenleri*, Çev. Erhun Yücesoy, İstanbul: YKY.

Sennett, R. (2013), *Karakter Aşınması*, Çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shepard, S. (2000), *Toplu Oyunları I*, Çev. Aç sınıfın Laneti, Pınar Kür, Gömülü Çocuk, Şükran Yücel, *Vahşi Batı*, Yıldırım Türker, Ankara: Dost Kitabevi.

Talu, Nilüfer. (2010), *Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey*, METU, JFA, 1010/1, s.: 141-171, Ankara: METU Yayınları.

TDK, *Türkçe Sözlük*, (1988), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TDK, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (1979), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Thomson, G. (1990). *Aiskhylos ve Atina*, Çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınları.